

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 7, 2011

[Назад](#)[Головна](#)

УДК 136.42+330.341.1

О. О. Мужилко,
магістр державного управління,
аспірант Національної академії державного управління при Президентові України

ОСНОВНІ ВИТОКИ ІДЕЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХ ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ НА ПРИНЦИПИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Розглянуто вчення В.І.Вернадського про ноосферу як теоретико-методологічної бази концепції сталого розвитку. Виявлені шляхи переходу України на принципи сталого розвитку.

Ключові слова: ноосфера, сталий розвиток, принципи сталого розвитку.

Annotation. The Vernadsky's doctrine on noosphere was considered as the theoretical and methodological base of sustainable development. The transitions to the sustainable development principles in Ukraine had been revealed.

Keywords: noosphere, sustainable development, the principles of sustainable development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Останні десятиріччя ХХ ст. досить гостро поставили перед людством проблему виживання та подальшого існування. Ця проблема детермінована складним сплавом багатьох чинників, найважливішими серед яких є значне вичерпання природних ресурсів, екологічна криза, несприятлива демографічна ситуація, голод і злидні в багатьох регіонах світу, безліч конфліктів у суспільстві, постійні війни з використанням засобів масового знищення людей, постійна небезпека міжнародного тероризму. У зв'язку з цим стала зрозумілою необхідність розробки нової політики та стратегії, яка б дозволила вирішити ці глобальні проблеми сучасності, запобігти погіршенню якості навколишнього середовища, забезпечити не тільки теперішнє, але і майбутнє суспільство ресурсами, необхідними для задоволення його потреб.

Саме на цьому перехресті проблем з'явилася ідея сталого розвитку суспільства та її концепції, що стала логічним продовженням вчення про ноосферу. У витоках цього вчення стояв наш співвітчизник, академік, В.І. Вернадський.

Україна проголосила ідеологію сталого розвитку державною стратегією на ХХІ ст. Реалізація цієї стратегії потребує відповідного теоретичного забезпечення. Але відсутність поступу у формуванні національної концепції сталого розвитку та відповідної законодавчої бази призводить до виснаження природних ресурсів і віддаляє Українську державу від світового курсу переходу на шлях сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій і виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Дослідженню вчення про ноосферу та суті сталого розвитку займаються провідні вітчизняні вчені серед яких відомими є праці: Згуровського М.З., М. Багрова, М. Булатова, К. Малєєва, В. Загороднюка, Л. Солонько, В. Джирігей та інших.

Розробку категорії «сталий розвиток» цілком справедливо пов'язують із Римським клубом, а саме з доповідями, які були розроблені Донеллою та Даннісом Медоуз, Й. Рандерсом, Е. Пестелем, А. Кінгом та, звичайно, з його засновником – Ауреліо Печчі.

Значне місце в дослідженні проблем сталого розвитку займають праці російських вчених, серед яких перш за все слід назвати В. Белкіна, М. Глазовського, В. Голубєва, С. Горшкова, К. Данієляна, В. Данілов-Данієляна, В. Лося, К. Лосєва, Б. Маклярського, Б. Міркіна, М. Моїсєєва, Л. Наумова, В. Писарєва, А. Урсула та ін.

Суттєвим також став вклад зарубіжних авторів – Л. Брауна, К. Гамільтона, Г. Гарднера, Н. Картера, Д. Кортмена, Ш. Лиле, Д. Рудмена, А. Сена, М. Свамінатхана, Б. Шнайдер, С. Шмідхейні та ін.

Незважаючи на досить помітний обсяг наукових публікацій, теорія та методологія сталого розвитку розроблена недостатньо повно. Несистематизованими залишаються основні критерії та показники сталого розвитку. Потребує більш широкого дослідження питання національної концепції сталого розвитку, що пояснюється незначною кількістю досліджень із цієї проблематики.

Метою дослідження є розгляд вчення В.І.Вернадського про ноосферу як витоку ідеї сталого розвитку та виявлення шляхів переходу України на принципи сталого розвитку.

Вклад основного матеріалу дослідження.

Згідно з В.І.Вернадським, під ноосферою розуміється сучасна стадія розвитку біосфери (тобто оболонки, де існує життя), що поєднує природознавство з наукою про розвиток суспільства, в якому інтереси народних мас „всіх і кожного”, свобода думки особистості є мірилом соціальної справедливості, а перехід від біологічної фази до економічної, соціальної та духовної розглядається, як новий етап розвитку живої природи.

Визначаючи об'єктивні тенденції в процесі самоорганізації ноосфери, її передумови, умови становлення та значення, В.І.Вернадський зазначає, що, по-перше, ноосфера виникла у зв'язку з становленням всесвітності в історії людства, перетворенням людства на єдину цілісність. За таких умов не класовий інтерес, а інтереси народу і кожної особистості визначають життя людства. По-друге, соціальна та природна тенденції вимагають рівності всіх людей, ставлять інтереси і добро всіх як реальне планетарне державне завдання. По-третє, для переходу системи суспільство - природа з біосфери в ноосферу необхідна єдина наукова планетарна думка, яка б охоплювала всі держави.

Вперше ставиться завдання проникнення знання у все людство. Рішення такого завдання має на меті усвідомлення правильного життя: по-перше, підвищити добробут населення; по-друге, максимальне розмноження людства; по-третє, максимальне виявлення розуму. Якщо до ХХ ст. панівною виступала система поглядів обмежена приросту населення, то ноосфера передбачає найповнішу можливість народжуваності людей. Це принципово нова система світосприйняття розвитку людства, вимагає нового типу людини - людини ноосфери: вільної, незалежної від інших організмів. Сучасна людина - гетеротрофна, тобто існує за рахунок зелених рослин. Нова ж людина має бути автотрофною. Наука і повинна забезпечити безпосереднє синтезування їжі, що „звільнило б людину від її залежності від іншої живої речовини. Із істотою соціально-гетеротрофної стала б соціально-автотрофною. Людський розум створив би таким шляхом нове велике геологічне явище”. Але В.І.Вернадський хвилюють наслідки відкриття, закликає вчених готуватися до відкриття, бо невідомо, буде воно більш благойним чи принесе страждання. Вчений упевнений, оскільки майбутнє людини створюється нею ж, то нова автотрофна істота отримає досі відсутні можливості використання її вікових духовних устремлень: людина реально відкриє шляхи до кращого життя. Звичайно ж, створення нової людини пов'язане з відкриттям принципово нових джерел енергії. Наукові досягнення в небачених раніш масштабах використовуватимуться в військовій справі. В.І.Вернадський закликає вчених і всіх людей зберегти людство від самознищення. Покласти край майбутнім війнам. Отже, четвертою передумовою ноосфери є виключення війни з життя суспільства. В.І.Вернадський один з перших вітчизняних природознавців, які висунули проблему „особистої етики вченого”. Вчений особисто відповідальний за свою долю і долю планети. Реалізацію проблем ноосферизації належить шукати у філософсько-етичній сфері. Звідси - ще одна передумова формування ноосфери - синтез науки, моралі, мистецтва та філософії. Нібито підводячи підсумки своїх роздумів, В.І.Вернадський пише, що, оскільки зародження ноосфери здійснюється в міру формування світових демократичних суспільних відносин, то біогеохімічне поняття ноосфери, що випливає з біогеохімічних уявлень, повністю співзвучне основною ідеєю наукового соціалізму. Концепція ноосфери у філософії В.І.Вернадського поліфонічна: охоплює природознавчий, суспільний, філософський і суспільно-моральний аспекти. Його погляди на найближче майбутнє суспільства містять ідею повного підкорення держави народом, заміну централізованого управління місцевою автономією. Держава має бути федеративною [1].

Розкриваючи закономірність, еволюційну неминучість переходу біосфери у своєму розвитку в новий вищий етап - ноосферу - сферу розуму, вчений визначив,

що людина здатна активно впливати на природні процеси й соціальну організацію суспільства. У цьому зв'язку значно зростає роль науки та наукового світогляду у розв'язанні глобальних загальнолюдських проблем і конкретних соціально-економічних завдань, що постійно виникають у суспільстві. Людина має будувати свої відносини з природою тільки на науковій основі, щоб передбачити наслідки цієї діяльності й регулювати їх, не завдаючи шкоди природі, не порушуючи її внутрішньої рівноваги та гармонії взаємовідносин із суспільством. Це вимагає глибоких знань об'єкта дослідження, виявлення закономірностей і тенденцій змін, що постійно відбуваються під впливом численних природно-географічних, соціально-економічних, суспільно-організаційних чинників, адекватного застосування наукових методів дослідження. Основними принципами наукового пошуку мають бути об'єктивність, обачність і обґрунтованість наукових передбачень, на цій основі суворе регулювання практичної діяльності. З таких позицій наука може трактуватися, за В.І.Вернадським, як нова матеріальна сила перетворення людського суспільства.

Виникнення ноосфери, на думку В.І.Вернадського, - об'єктивний і неминучий вияв життя як природного явища. Сутність ноосфери коротко можна сформулювати так: якщо узгодженість процесів, які відбуваються у неживій природі, забезпечується механізмами саморегуляції, то узгодженість характеристик природного середовища і суспільства може бути здійснена розумом і волею. Тобто мова йде вже не про руйнівне втручання в природу, а про науково обґрунтоване збереження на Землі умов для життя і щастя людей. Визначальним фактором має бути не стихія природного розвитку, а інтелект людини.

Вчений розглядав ноосферу як майбутній стан біосфери, оскільки людство ще далеко від такого стану. У своїй останній праці „Кілька слів про ноосферу” він визначив деякі загальні умови, необхідні для створення ноосфери, зокрема: людство має стати єдиним в інформаційному й економічному зв'язках; ноосфера - явище загальнопланетарне, тому людство має прийти до цілковитої рівності рас, народів та ін.; ноосфера не може бути створена до припинення війн на Землі.

За вченням В.І.Вернадського, ноосфера мала стати втіленням не лише наукових знань, а й моральних якостей людства, найкращих рис духовності людини. Вона прогнозувалася як гармонія духовних та фізичних відносин людини і природи, людини і людини. Але дійсність далеко не завжди розумна, вона не часто „вписується” в теоретичні міркування й передбачення. В реальному процесі розвитку ноосфера стала лише однобічним втіленням національного знання. Відсутність у ній моральної та інших людських цінностей стала усвідомлюватися значно пізніше, з виникненням глобальних проблем.

Вчення В.І.Вернадського про ноосферу включає 4 основні положення:

1. Ноосфера - історично останній стан геологічної оболонки біосфери, що перетворюється діяльністю людини.
2. Ноосфера - сфера розуму і праці.
3. Зміни біосфери обумовлені як свідомою, так підсвідомою діяльністю людини.
4. Розвиток ноосфери пов'язаний з розвитком соціально-економічних факторів.

Засади сталого розвитку значною мірою пов'язано із вченням про ноосферу, фундаментом якого заклав академік В.І.Вернадський [2, 3]. Щоправда, у наш час саме розуміння ноосфери зазнало серйозних коректив під впливом екологічної кризи, що поглиблюється; зміст поняття неминуче переосмислюють [4]. Однак серцевиною цього вчення залишаються думки В.І.Вернадського про те, що життя людства має ставати дедалі розумнішим, а колективний розум соціуму концентрується насамперед у науці.

Сучасний етап життя суспільства ще аж ніяк не є ноосферним, справді розумним (досить згадати і ставлення до природи, і всі збройні конфлікти, і спалахи тероризму на міжнародній арені, і поширення алкоголізму, наркоманії, пов'язаних з ними хвороб). Водночас сталий розвиток є неможливим без реального просування людства до ноосфери. Щоб вижити, людство має істотно змінити характер своєї діяльності на планеті, весь спосіб життя.

Суттєвими компонентами ноосферної моделі розвитку суспільства є свідомо спрямована оптимізація природокористування та демографічних процесів, обмеження потреб людства розумними потребами, мудре заощадження природних ресурсів, вилучення з життя суспільства всіх конфліктів антигуманного та антисоціального характеру, неперервне підвищення ролі духовних чинників у житті людей. Основним ресурсом суспільства, що керується ноосферною стратегією сталого розвитку, має стати інформація – єдиний феномен, який не витрачається, не скорочується в процесі свого практичного використання, а, навпаки, має тенденцію до накопичення. При цьому важливо, що дослідження інформаційної сфери життя містить чимало філософських аспектів. З іншого боку, безпосередньо причетне до ноосферної проблематики філософської теорії формування якісно нових галузей етичного знання – біоетики та, ширше, етики довкілля, екологічної етики [4].

Сама ж концепція сталого розвитку виникла в першій половині вісімдесятих років минулого сторіччя в результаті активної діяльності спеціальної комісії ООН із питань сталого розвитку і Римського клубу. Ця концепція стала логічним продовженням вчення В.І.Вернадського про ноосферу. Узагальнення концепції „сталого розвитку” було зроблено на всевітніх самітах ООН 1992 і 2002 років, у яких взяли участь понад 180 країн світу, багатьох міжнародних організацій і провідних учених. Нова концепція системно поєднала три головні компоненти сталого розвитку суспільства: економічну, природоохоронну та соціальну.

Економічний підхід полягає в оптимальному використанні обмежених ресурсів і застосуванні природних, енергетичних та ресурсозберігаючих технологій для створення потоку сукупного доходу, який забезпечував би, принаймні, збереження (не зменшення) сукупного капіталу (фізичного, природного, або людського), з використанням якого цей сукупний прибуток створюється.

З точки зору екології, сталий розвиток має забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем, їх життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність усієї біосфери. Особливого значення набуває здатність таких систем самооновлюватися й адаптуватися до різноманітних змін, замість збереження в певному статичному стані або деградації та втрати біологічної різноманітності.

Соціальна складова орієнтована на людський розвиток, збереження стабільності суспільних і культурних систем, зменшення кількості конфліктів у суспільстві. Людина повинна стати не об'єктом, а суб'єктом розвитку. Вона повинна брати участь у процесах формування своєї життєдіяльності, прийняті та реалізації рішень, контролю над їх виконанням. Для забезпечення цих умов велике значення має справедливий розподіл благ між людьми (зменшення так званого коефіцієнту Джіні, показника, що характеризує ступінь відхилення фактичного розподілу доходів від абсолютної рівності або абсолютної нерівності. Якщо у всіх громадян доходи однакові, то К.Д.= 0, якщо допустити гіпотетично, що усі доходи сконцентровані у одній людині, то К.Д.=1. Таким чином, $0 \leq \text{К.Д.} \leq 1$.), плюралізм думок та толерантність у відносинах між ними, збереження культурного капіталу і його різноманітності (зокрема, спадщини не домінуючих культур).

Системне узгодження та гармонізація цих трьох складових і є головним завданням сталого розвитку, що став продовженням вчення про ноосферу. Воно полягає в обов'язковій узгодженості економічного, екологічного та людського розвитку таким чином, щоб від покоління до покоління не зменшувалися якість і безпека життя людей, не погіршувався стан навколишнього середовища, і відбувався соціальний прогрес, який визнає потреби кожної людини[5].

У документах ООН, прийнятих в 1992 році в Ріо-де-Жанейро, під сталим розвитком розуміється таке співіснування людства і природного довкілля, яке забезпечує потреби сучасного суспільства без ризику для задоволення потреб майбутніх поколінь. Або забезпечення права кожної людини нинішнього і майбутнього поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту.[6]

Досягнення такого етапу цивілізації передбачається через реалізацію таких концептуальних положень:

- мир, розвиток та охорона навколишнього середовища – взаємозалежні та невід'ємні;

- право на розвиток повинно реалізовуватися з урахуванням того, що це буде відповідати потребам розвитку та природоохоронним заходам наступних поколінь;

- всі держави і всі люди співпрацюють у напрямку викоринення бідності, цієї обов'язкової умови постійного розвитку, прагнуть зменшити різницю у рівнях життя і краще задовольняти потреби більшості населення планети;

міжнародні дії в галузі охорони природи та розвитку мають відповідати інтересам та потребам усіх країн. Спеціальні пріоритетності потребують країни, що розвиваються, особливо найменш розвинені і тому найбільш екологічно вразливі;

- держави повинні співпрацювати в дусі глобального партнерства. Зважаючи на різницю внесків у глобальне погіршення навколишнього середовища, держави несуть загально, але диференційовану відповідальність;

природоохоронні проблеми вирішуються найкраще за участі всіх зацікавлених громадян на відповідному рівні;

- держави вводять у дію ефективне природоохоронне законодавство;

держави повинні співпрацювати у створенні міжнародної економічної системи, що веде до економічного росту і постійного розвитку в усіх країнах;

- органи державної влади повинні добиватися проголошення інтернаціоналізації природоохоронних коштів та використання економічних важелів, беручи до уваги, що забруднювач, у принципі, відшкодовує втрати на усунення забруднення;

- творчість, ідеали та сміливість молоді світу повинні бути мобілізовані на встановлення глобального партнерства, щоб досягти постійного розвитку та забезпечити краще майбутнє для всіх.

Перехід до сталого розвитку, необхідність якого вже усвідомили країни світу, є дуже важливим і для України. Оскільки для реалізації його принципів в нашій країні є всі підстави. І це не тільки суттєво деградоване природне середовище та високий рівень забруднення, але і кризовий стан економіки. Життя вимагає здійснення докторних економічних, державно-правових та технологічних змін в промисловості та сільському господарстві, а також у світогляді суспільства.

Узагальненим індикатором поступу країни щодо досягнення сталого розвитку є Індекс розвитку людського потенціалу (далі – ІРЛП). ІРЛП (англ. Human Development Index, HDI) – індекс для порівнянної оцінки бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя й інших показників країни. Індекс був розроблений у 1990 році пакистанським економістом Махбубом ель Хаком (Mahbub ul Haq) та використовується ООН з 1993 року в зв'язі з реалізацією Програми людського розвитку ООН, яка має представництва в усіх країнах світу-членах ООН. Обрахування ІРЛП здійснюється з періодичністю раз на 2-3 роки.

Так за даними звітів з людського розвитку ПРООН, Україна за ІРЛП в динаміці з 2000 р. по 2010 рр. займала такі місця:

Рік, станом на який розраховано дані	Місце України за ІРЛП	ІРЛП України	Кількість країн
2000	80	0,754	173
2003	78	0,766	177
2006	84	0,789	182

2008	85	0,796	182
------	----	-------	-----

За розрахунками ІРЛП (теоретичне значення у межах від 0 до 1) для країн світу складається рейтинг країн (останній був складений у 2008 р. для 182 країн світу [7]).

Рейтингові місця країн світу за ІРЛП експертами Програми розвитку людства ООН поділені на чотири групи:

- до першої групи з вищим рівнем людського розвитку (Very High Human Development) відносяться країни, які посідають за ІРЛП з 1-го по 38 рейтингове місце, так у цій групі 1-ше місце посідає Норвегія, США – 13 місце, усі країни «ядра» Євросоюзу (ЄС-15), серед яких найвище місце – 5-те посідає Ірландія, а найнижче 34 місце посідає Португалія;
- до другої групи з високим рівнем людського розвитку (High Human Development) віднесені країни, які посідають за ІРЛП з 39-го по 83 рейтингове місце, серед яких на 63 рейтинговому місці знаходиться Румунія (найнижче рейтингове місце серед країн Євросоюзу, ЄС-27), Білорусь посідає 68 місце, Росія – 68, Казахстан – 82;
- до третьої групи з середнім рівнем людського розвитку (Medium Human Development) віднесені країни, які посідають за ІРЛП з 84-го по 158 рейтингове місце, серед яких на 85 місці знаходиться Україна;
- до четвертої групи з низьким рівнем людського розвитку (Low Human Development) віднесені країни, які посідають за ІРЛП з 159-го по 182 рейтингове місце, серед яких на останньому 182 місці знаходиться Нігерія.

Як бачимо за десять років Україна за ІРЛП погіршила своє рейтингове місце за ІРЛП

Для умов України сталий розвиток може бути визначений як процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення гарантованого задоволення принаймні мінімально необхідних потреб всіх членів суспільства за умови збереження й поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища, забезпечення рівноваги між потенціалом природи і вимогами людей усіх поколінь[8, с. 42].

З урахуванням особливостей трансформаційного періоду, який переживає Україна, цілями сталого розвитку держави повинні стати:

1. Соціальна справедливість - встановлення гарантій рівності громадян перед законом, забезпечення рівних можливостей для досягнення матеріального, екологічного і соціального благополуччя, а також утвердження соціальних стандартів досягнутих в Євросоюзі, що є імперативом інтеграційного курсу України до ЄС.
2. Збалансований економічний розвиток - забезпечення можливостей, мотивів і гарантій праці громадян, якості життя, функціонування ефективної економіки та раціонального споживання матеріальних ресурсів.
3. Забезпечення високої якості стану навколишнього природного середовища - створення умов всім громадянам для життя в здоровому навколишньому середовищі з чистим повітрям, землею, водою, захист і відновлення біорізноманіття.
4. Раціональне ресурсокористування - створення системи гарантій раціонального використання всіх видів ресурсів на основі дотримання національних інтересів країни та збереження ресурсів для майбутніх поколінь.
5. Демографічна стабільність - формування ефективної державної політики з метою збільшення тривалості життя і стабілізації чисельності населення України, надання всебічної підтримки молодим сім'ям, охорона материнства та дитинства.
6. Міжнародне співробітництво - активна співпраця з усіма країнами і міжнародними організаціями з метою досягнення загальнопланетарної стабільності та злагоди.

Для реалізації завдань сталого розвитку необхідно є раціональність територіальної організації природокористування, що відповідає місцевим природним умовам та природно-ресурсному потенціалу території. Також важливою є паритетність використання природних ресурсів для сучасних і прийдешніх поколінь. Необхідно переорієнтувати та збалансувати галузеву і внутрігалузеву структури господарського комплексу у відповідності до нових соціальних і економічних умов.

Сталий розвиток потребує формування ефективного виробництва в поєднанні із змінною структур споживання, в першу чергу - в промисловості, аграрному секторі, енергетиці. Це дозволить забезпечити економічне зростання при одночасному зменшенні витрат енергії, сировини і відходів. Формуванню основ сталого розвитку сприятиме стабільне енерго- та ресурсозбереження. Воно виступає як передумова пожевлення і піднесення розвитку промисловості, механізм для ефективного та економічного використання палива й енергії.

Основними напрямками розв'язання проблем енергозбереження є:

- розробка та впровадження механізмів економії енергії, в тому числі вдосконалення цінової політики;
- модернізація, реконструкція і заміна технологій, що сприятиме зменшенню енерговитрат;
- ефективне використання власної бази енергоресурсів.

Одним з основних завдань і передумов сталого розвитку є формування належних умов для забезпечення сталого використання природно-ресурсного потенціалу в інтересах сучасного і майбутніх поколінь. Воно передбачає проведення таких заходів:

- скорочення до оптимальних обсягів виробництва і споживання природних ресурсів, у першу чергу - металів, енергоносіїв, лісу, прісної води, використання земель в обробітку тощо;
- оптимізація співвідношення між виробництвом засобів виробництва і предметів споживання, що має поряд з екологічним також і важливе соціально-економічне значення;
- формування ефективної інвестиційної політики, спрямованої на розробку, освоєння та використання природо- і ресурсозберігаючих, маловідходних та безвідходних технологій, виробництво екологічно безпечних видів продукції.

Значна питома вага земельних ресурсів визначає необхідність збалансованого розвитку агропромислового напрямку економіки, збереження та раціонального використання земельних ресурсів.

Для успішного вирішення зазначених завдань потрібно зменшити розораність земель та підвищити родючість ґрунтів, одночасно припинивши їх деградацію. Необхідним також є досягнення екологічно збалансованого співвідношення угідь в зональних системах землекористування. Потрібно якомога швидше оптимізувати і підвищити ефективність використання та охорони земельних ресурсів України.

Перехід до сталого розвитку вимагає визначення головних напрямів збалансованості водокористування, покращання водозабезпечення населення, збереження водоресурсних систем як унікальних складових природного середовища.

Основними засобами для організації збалансованої системи водозабезпеченості і водокористування є:

- пріоритетність у водокористуванні соціальної сфери, забезпечення прав людини на якісну питну воду та сприятливе водне середовище;
- цілісність в управлінні водогосподарською та водоохоронною діяльністю за басейновим принципом у взаємозв'язку з іншими компонентами навколишнього середовища;
- екологічно адаптований за водним фактором розвиток економічного потенціалу областей і регіонів;
- запровадження водозберігаючих форм розвитку економіки;
- надання переваги використанню водоресурсних об'єктів у природному стані;
- оптимальне поєднання загальнодержавних і регіональних інтересів з урахуванням екологічної місткості водоресурсних джерел;
- пріоритетність економічних важелів регулювання водокористування та охорони вод. [9 ст.38].

Для переходу на принципи сталого розвитку необхідними є економічні реформи, стратегічним напрямом яких має стати посилення їх соціально-екологічної спрямованості, що реалізується через вирішення наступних основних завдань:

- покращання соціально-економічних та виробничих умов праці;
- підвищення реальних доходів населення на базі державного регулювання заробітної плати та пенсійного забезпечення;
- зростання освітнього і культурного рівня населення;
- створення сприятливих умов для охорони здоров'я, материнства і дитинства.

Для забезпечення належної роботи механізму реалізації переходу України до сталого розвитку необхідним є виконання його головних принципів:

- максимальна орієнтація на власні можливості, особливо природно-ресурсні умови, науково-технічний та інтелектуальний потенціал;
- використання програмно-цільового планування та розроблення щорічних програм, планів і прогнозів соціально-економічного розвитку з урахуванням вимог екологічної безпеки; поєднання державного впливу і ринкових регуляторів розвитку економіки.

Таким чином для забезпечення поетапного переходу до сталого розвитку необхідно здійснити реформування законодавчо-правової бази, прийняти цілий ряд законодавчих актів, що будуть основою для соціально-економічних перетворень, обґрунтованого вирішення проблем народного господарства і збереження навколишнього середовища.

Певні кроки щодо забезпечення поетапного переходу до сталого розвитку Україною вже зроблені. Так у вересні 2000 року Україна підписала на Саміті ООН Декларацію тисячоліття та взяла на себе зобов'язання досягти Цілей Тисячоліття в галузі розвитку в період до 2015 року. В Національній доповіді «Цілі розвитку тисячоліття Україна -2010» була представлена матриця завдань та індикаторів Цілей розвитку тисячоліття та встановлено реальні цільові орієнтири для України до 2015 року з урахуванням особливостей національного розвитку нашої країни [10].

Матриця завдань та індикаторів національних цілей розвитку тисячоліття на 2015 рік

ЗАВДАННЯ	ІНДИКАТОР	Значення цільового орієнтира на 2015 р.
Ціль 1: ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ		

Завдання 1.1: Ліквідувати до 2015 року бідність за критерієм 5 дол. США за добу за ПКС	1.1. Частка населення, чие добове споживання є нижчим 5 дол. США на добу за ПКС	< 0,5
Завдання 1.2: Скоротити питому вагу бідного населення (за національним критерієм бідності) до 25% за рахунок зменшення чисельності бідних серед дітей і працюючих	1.2. Частка бідного населення за національним критерієм (75% медіанного рівня сукупних витрат у розрахунку на умовного дорослого за еквівалентною шкалою	25,0
	1.3. Частка бідних серед дітей, %	29,0
	1.4. Частка бідних серед працюючих осіб, %	15,0
Завдання 1.3: Зменшити в десять разів до 2015 року питому вагу населення, чие споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму	1.5. Частка населення, чие споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму, %	7,0
Ціль2: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ		
Завдання 2.1: Підвищити рівень охоплення освітою	2.1. Чистий показник охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3-5 років, які проживають у міських поселеннях, %	95
	2.2. Чистий показник охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3-5 років, які проживають у сільській місцевості, %	60
	2.3. Чистий показник охоплення дітей повною загальною середньою освітою, %	99,9
	2.4. Чистий показник охоплення вищою освітою осіб віком від 17 до 22 років, %	56,0
	2.5. Сукупний валовий показник кількості працівників, які пройшли перепідготовку та підвищили свою кваліфікацію, тис. осіб	320
	Завдання 2.2: Підвищити якість освіти	2.6. Кількість загальноосвітніх навчальних закладів, які мають підключення до Інтернету, %
Ціль3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ		
Завдання 3.1: Забезпечення гендерне співвідношення на рівні не менше 30 до 70% тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади	3.1. Гендерне співвідношення серед депутатів Верховної Ради України, чис.жін./чис.чол.	30/70
	3.2. Гендерне співвідношення серед депутатів місцевих органів влади, чис.жін./чис.чол.	50/50
	3.3. Гендерне співвідношення серед вищих державних службовців (I-II посадових категорій), чис.жін./чис.чол.	30/70
Завдання 3.2: Скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків	3.4. Співвідношення середнього рівня заробітної плати жінок до середнього рівня заробітної плати чоловіків, %	86
Ціль4: ЗМЕНШЕННЯ ДИТЯЧОЇ СМЕРТНОСТІ		
Завдання 4.1: Зменшити рівень смертності дітей віком до 5 років на чверть	4.1. Рівень смертності дітей віком до 5 років, кількість померлих дітей відповідного віку на 1000 народжених живими	11,0
	4.2. Рівень смертності немовлят, кількість померлих дітей віком до 1 року на 1000 народжених живими	9,3
Ціль5: ПОЛІПШЕННЯ ЗДОРОВ'Я МАТЕРІВ		
Завдання 5.1: Зменшити наполовину рівень материнської смертності	5.1. Рівень материнської смертності, кількість материнських смертей на 100 тис. народжених живими	13,0
	5.2. Рівень абортів, кількість абортів на 1000 жінок фертильного віку	15,1
Ціль6: ОБМЕЖЕННЯ ПОШИРЕННЯ ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ/СНІДУ ТА ТУБЕРКУЛЬОЗУ І ЗАПОЧАТКУВАННЯ ТЕНДЕНЦІЇ ДО СКОРОЧЕННЯ ЇХ МАШТАБІВ		
Завдання 6.1: Зменшити на 13% темпи поширення ВІЛ-інфекції/СНІДУ	6.1. Кількість осіб з вперше встановленим діагнозом ВІЛ інфекції на 100 тис. населення	49,1
	6.2. Темпи поширення ВІЛ інфекції/СНІДУ, %	+4,0
	6.3. Кількість померлих від хвороби, зумовленої ВІЛ на 100 тис. населення	8,0
	6.4. Рівень передачі ВІЛ-інфекції від матері до дитини, %	2,0
Завдання 6.2: Зменшити на 20% рівень захворюваності на туберкульоз (порівняно з 2005 роком)	6.5. Кількість осіб з вперше встановленим діагнозом туберкульозу (у тому числі органів дихання) на 100 тис. населення	67,5
	6.6. Кількість померлих від туберкульозу на 100 тис населення	15,0
Ціль7: СТАЛИЙ РОЗВИТОК ДОВКІЛЛЯ		

Завдання 7.1: Збільшити до 2015 року частку населення, що має доступ до централізованого водопостачання, зокрема до 90% міського населення та до 30% сільського населення	7.1. Частка населення міських поселень, що має доступ до централізованого водопостачання, % від загальної кількості міського населення	90
	7.2. Частка сільського населення, що має доступ до централізованого водопостачання, % від загальної кількості сільського населення	30
Завдання 7.2: Стабілізувати до 2020 року викиди парникових газів на рівні нижчому на 20% за рівень 1990 року	7.3. Обсяг шкідливих викидів в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення, млн. т. на рік	4,7
	7.4. Обсяг шкідливих викидів в атмосферу від пересувних джерел забруднення, млн. т. на рік	3,2
Завдання 7.3: Стабілізувати до 2015 року забруднення водних об'єктів. Стабілізувати на рівні 8500 млн. куб.м./рік обсяг скидів стічних вод у поверхневі водні об'єкти	7.5. Обсяг скидів зворотних вод, млн.куб.м. на рік	8500
Завдання 7.4: Збільшити до 2015 року лісистість території України до 16,1% та площу природоохоронних територій. Розширити мережу заповідників, біосферних заповідників та національних природних парків до 3,5% від загальної площі території України і до 9,0% - загальну площу територій та об'єктів природно-заповідного фонду	7.6. Лісистість територій, відношення земель вкритих лісовою рослинністю, % до загальної площі території України	16,1
	7.7. Частка площі заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, % до загальної площі території України	3,5
	7.8. Частка площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, % до загальної площі території України	9,0

Висновки.

При безперечності важливості досягнення значень наведених індикаторів, разом з тим, вважаємо, що вони разом не мають системного характеру і не проглядається їх зв'язок з економічним розвитком. Тому доцільно сформувати таку систему індикаторів сталого розвитку, які мають включати індикатори природокористування, досягнення соціальних стандартів, а також відображати якість економічного розвитку країни в контексті його впливів на утвердження соціальних та екологічних стандартів [13].

Для аналізу якості зростання чи розвитку національної економіки і успіхів України щодо утвердження принципів сталого екологічного розвитку корисним вбачається застосування порівняльного аналізу у співставленні індикаторів сталого розвитку з аналогічними показниками інших країн світу, зокрема, країн Євросоюзу. Виміром поступу національної економіки за напрямом утвердження моделі сталого розвитку має стати аналіз аналогічних показників в динаміці за часом, а також в регіональному розрізі. Такий підхід до організації моніторингу сталого розвитку, на нашу думку, дозволить здійснити аналітичний супровід розроблення заходів державної інноваційної, інвестиційної, промислової, екологічної політики для виходу України на траєкторію сталого розвитку.

У напрямку переходу України до сталого розвитку доцільно розробити законодавчий акт концептуального характеру – Концепція сталого розвитку України, у якому би здійснено узагальнення принципів сталого розвитку України, визначення індикативних цілей та стратегії переходу до сталого розвитку. Схвалена Верховною Радою України Концепція сталого розвитку має стати основою для розроблення у подальшому Програми сталого розвитку України, як базового акту для планування інституціонального та ресурсного забезпечення виходу України на траєкторію сталого розвитку, що має також знайти своє відповідне врахування в державних цільових програмах і плануванні державного бюджету України.

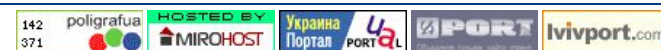
Розроблення конкретних пропозицій щодо положень законопроекту Концепції сталого розвитку України є предметом подальших наукових розвідок за цим напрямом.

Використані джерела

1. Корсак К.В., Плахотнік О.В. Основи екології. – К.: МАУП, 2000. – 238 с.
2. Вернадский В. Биосфера и ноосфера. – М.: Наука, 1989. – 258 с.
3. Вернадський В. Наукова думка як планетне явище//Хроніка 2000.-2004.-№1-2(57-58). – с.11-219.
4. Булатов М., Малеев К., Загороднюк В., Солонько Л. Філософія ноосфери: Філософський зміст і сучасний смисл феномена ноосфери. – К., 1995. – 152 с.
5. Згуровський М.З. Основи устойчивого развития общества: курс лекцій в 2 ч. / М.З. Згуровский, Г.О.Статюха. – К.: НТУУ „КПІ”, 2010. – ч.1. – 464 с.
6. Добровольський В.В. Екологічне знання: Навч. посібник для студ. вузів. –К.: Професіонал,2005. – 304 с.
7. Доклад о развитии человека 2007/2008. / Пер. с англ. – М.: Изд-во "Весь Мир" Издано для Программы развития ООН (ПРООН), 2010. – 400 с.
8. Програма дій з подальшого впровадження Порядку денного на 21 століття/ Переклад з англійської: ВГО “Україна. Порядок денний на 21 століття”.— К.:Інтелсфера, 2000.— 58 с.
9. Проблеми сталого розвитку України. К.: “БМТ”, 2001, 423 с.
10. Цілі розвитку тисячоліття Україна – 2010: Національна доповідь. К.: Міністерство економіки України, 2010. – 108 с.
11. Програма дій “Порядок денний на 21 століття”/ Переклад з англійської: ВГО “Україна. Порядок денний на 21 століття”.— К.:Інтелсфера, 2000.— 360 с.
12. Environmental Software and Services, official site/Indicator of Sustainable Development: <http://www.ess.co.at/GAIA/Reports/indics.html>
13. Гусев В.О., Лієв С.О. Моніторинг сталого екологічного розвитку довкілля //

Інновації в державному управлінні: системна інтеграція освіти, науки, практики: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 27 трав. 2011 р.: у 2 т. / за заг. ред. Ю.В.Ковбасюка, В.П.Трошинського, С.В.Загороднюка. – К.: НАДУ, 2011. – Т.1. С.258 - 260

Стаття надійшла до редакції 03.07.2011

ТОВ "ДКС Центр"